

Midőn az értekezés megírásához fogtam, azt czéloztam, hogy emancipálva magamat a törvény betűitől, csupán az irányelvekre teszem meg szerény észrevételeimet; de elálltam e szándékomtól, mert azt gondoltam, hogy az ilyen eljárás rám nézve ugyan hálásabb dolog lenne, mint a fontosabb részletekre is kiterjeszkedő, kissé hosszadalmas felolvasás készítése, de kevésbbé lenne az az ügyre nézve.

A fejezetek és szakaszok körül csoportosuló észrevételek erősebb kapaszkodói a közfigyelemnek, melynek e lényeges kérdésre irányítása felolvasásom egyetlen célja. EMBER JÁNOS.

EGY KITÜNŐ FRANCZIA IFJÚSÁGI IRAT.*

Bruno «Tour de la France»-át értem.

A magyar társadalmi viszonyok tanulmányozása vitt rá, hogy e munkával foglalkozzam. Midőn társadalmunk viszonyait figyelni kezdtem, azon tényezők közt, melyek e társadalom kinövéseit okozzák, feltűnt nekem a munka, az ipari foglalkozás iránt való érzék fogyatékosága; s az, hogy a hazai viszonyokról tiszta képet nálunk kevés ember bír alkotni magának. A férfiak az országot többnyire csak politikai szempontból ismerik; a nők még úgy sem. S mi következik ebből? Előítélet, kicsinylés mindennel szemben, a mi hazai; vakon imádása mindennek, a mi külföldi. A mennyire lenézzük a jött-mentet, hogy ha az *ember*, annyira kapunk rajta; ha iparczikk vagy divat. A miből az a nevetni való furcsaság keletkezik, hogy pl. a stoósi késgyár a saját gyártású kitünő késeit angol czég neve alatt árulja; mert különben meg nem vennék. A mi nem is csoda. Az itthoni ipar termékeit nálunk eddig jóformán nem ismerik. Az iskolában a reális ismereteknek ezt az ágát figyelemre nem méltatták; a néprajzot elhanyagolták! a nemzetgazdaságtant csak általános elveiben elméletileg ismertették; a történelmi tananyagot felszívta a hadjáratok és a politikai viszonyok elbeszélése; a társadalmi, ipari fejlődés megfigyeltetésére elvétve ha gondolt valaki. Fokozott mértékben érvényesült ez az egyoldalú

* Felolvastatott a Magyar Pæd. Társaság február 17-én tartott rendes havi ülésén.

irány a növevelésben. A művelt magyar nő egész a legújabb időkig idegen szellem termékeivel táplálta ízlését, elméjét. Sőt — ne áltassuk magunkat hiú illuzióval — így van ez még most is, és épen legvagyonosabb s így legbefolyásosabb társadalmi rétegeinkben.

Mind ezt látni nehezemre esett. Ugyanekkor — megvallom — irigykedve láttam a külföldi, nevezetesen a francia nőknek szenvedélyes fajszeretetét és faji büszkeségét, öntudatát. S ekkor gondolkozóba ejtett egy látszólagos ellentmondás: a francia nemzetet könnyűvérűnek, lobbanékornak, felületesnek tartja a közfelfogás; hogy van az mégis, hogy ez a nép annyi forradalom, annyi társadalmi felforgatás, annyi szerencsétlen háború után mégis mindig megifjulva, erőben meggyarapodva veszi vissza és tartja meg helyét a vezérlő népek közt? Hogy fér össze a francia nemzet roppant gazdagodása a nemzeti könnyelműséggel? Hogy fér össze a francia ipar csodája a szalmaláng természettel?

Ezek a kérdések foglalkoztattak, mikor Bruno könyve a kezem alá került. És kérdéseimre megleltem benne a választ.

Egy új világot tárt föl előttem e könyv: a hétköznapló, dolgozó Franciaországot. Mi magyarok megszoktuk, hogy Franciaországot a mulató, romlott Páris incarnátiójában lássuk. Ezért volt rám ez az olvasmány olyan fölemelő, megnyugtató hatással. Most már megértettem az emberi erkölcsnek, szorgalomnak, iparkodásnak mennyi egymásra halmazodott rétegei alkották meg azt a talajt, melyből a francia műveltség, a francia irodalom, a francia művészet kisarjadt; a melynek virága, virága annak a verejték öntözte, vér-áztatta, munkahízlalta, buja, kövér talajnak Páris, a maga átfinomodott ízlésével, a maga elpuhult életmódjával, a maga rothadt erkölcsével, fin de siècle társadalmával s mind ezek melletti lelkesedési rohamaival és újító eszme áramlataival.

Mert eddig érthetetlennek tűnt fel nekem Páris, csodaszzerűen tündökölvé, mint felhők fölött a fényes, havas csúcs: nem láttam a földet, a melyből kinőtt. Most látom. A felhő eloszlott: látom az egész hegységet előhegyeivel, völgyeivel, hegysoraival, csúcaival melyeknek csak betetőzésük ez a tündöklő csúcs, ez a világ csodája, a szellem fővárosa: a bűnös, bájos Páris.

Mert ebben a könyvben naiv közvetlenséggel van lefestve a munkálkodó, természeti kincseit felhasználni, a természet mostohaságát emberi szorgalommal pótolni tudó francia nemzet. E könyvben mintegy a szemünk előtt nőnek nagyra a francia iparnak

hatalmas, évszázadokkal daczó bástyái: az ipari metropolisok, Lyon, Lille, stb.; ott működik előttünk, bámulatos szívóssággal űzve atyáitól reászállt egyetlen iparágat egész tartomány népe, nemzedékről-nemzedékre; háborúk és forradalmak felforgatásai daczára, legyőzhetetlen szívóssággal ragaszkodva hagyományos mesterségéhez, tökéletesítve azt az újkor ezer és egy eszközével. Az egyéni nagyság, az ilyen általános erőfeszítés mellett eltörpül. Most, hogy ezt tudom, azt mondom: Franciaországot nem egyes szellemóriásai tették nagygyá, hanem ez a szorgalmas, szívós, lankadatlan erőfeszítéssel dolgozó nép; a politikai Franciaország ebből a rétegből szívja az életerőt; ebből a rétegből szívja az élet-erőt a tudomány, a művészet Párisa.

Hogy a francia nép munkája e műben némileg eszményítve van, az természetes. Természetes, ha belőle csak az van kiválogatva, a mi csodálatra, a mi utánzásra, a mi tiszteletre, a mi lelkesedésre érdemes és lelkesíteni képes. A munka, a becsületes munka apothéozisa ez a könyv. És kinek írták? Iratta a francia nemzet az ő gyermekei számára, hogy azok megismerjék s megismervén, megszeressék a hazát és dolgozó népét. Katekizmus ez a könyv a polgári erényeknek; s mint a hazaszeretet kátéját, ingyen is osztogatják az iskolás gyermekeknek.

S mily bámulatos pædagogiai tapintattal van ez a könyv írva! Minden nagyképtűség nélkül (hát hiszen könnyű az elbeszélés mestereinek!), egy naiv történet fonalán vezet körül az országon, fokozatosan mutatva fel minden erényt, melyre egy nagy nemzet derék fiainak szükségük van.

Két árva gyermek indul útnak a 71-diki háború után Elzászból — s ez a körülmény adja meg az ethikai és hazafiúi háttért — hogy francziák maradhassanak, mint haldokló édes atyjuknak megígérték. Két gyermek neki indul a világnak, egyedül a saját erejére utalva — egész kis robinzonád. Csakhogy segítségükre jó az emberi jóság és a társadalmi erény minden formájában: mint részvét, mint munka, mint becsületesség; és a saját tapasztalatukból ismerik meg előnyét, hátrányát a tisztességes munkának, a tanulásnak, az élelmességnek, a rendnek, a takarékoságnak egy részt, az iszákosságnak, a hanyagságnak, az elmaradottságnak másrészt. Kifogyhatatlan leleményességgel vezeti őket át az író egyik helyzetből a másikba s ő maga nem m. c. alizál, hanem m. c. m. c. ált — s ez a francia ízésre jellemző — többnyire a kisebbik gyermekkel vonatja le.

Cabinet-darab ez a két gyermek is: a gaulois s a normand typus megtestesülése. Eleven, virgoncz, beszédes, szemfüles az egyik; csendes, komoly, tenni kész, szilárd a másik, a nagyobbik. Kedvesebb jellemképet nem ismerek még az Amicis gazdag tárházában sem, mint e kis francia gyerek-jellem fejlődésének vonzó rajza. S a mellékalakok is mind tipikus alakjai a francia népeletnek, az egyszerű emberek erényeivel, hibáival. Közvetlen az egész mű; csak a mit a gyermekek élményei közé nem lehetett beszöni: a nagy emberek életrajzát, azt olvassák könyvből; de azt is mindenütt helyhez kötve; és nem annyira a harcziás és a politikai, mint inkább a polgári erények dicsőítése szempontjából. Hogy minden történeti alak kapóra jő, s a hozzájuk fűzött beszélgetés a mesét tovább viszi, s a gyermekek elhatározására döntőleg hat, azt — francia szerzőről lévén szó — külön kiemelnem felesleges.

Kedvessé és tanulságossá teszi e munkát a számos tiszta, szabatos, beszédes rajz. Megjegyzendő, hogy e rajzok is kiváló pædagogiai érzékkel vannak össze válogatva, s például a mesterségekre, gazdaságra vonatkozók mindig a legtokéletesebb berendezést teszik szemlélhetővé. Az író kis munkájának, még a képeivel is harczol az ósdi elõítéletek ellen.

Lehet, hogy idővel e munka részletei a gyermekei lélekben elmosódnak; de egy nagy benyomás meg marad belőle: a lángoló hazaszeretet s az a tudat, hogy a vidék lehet sokféle, de a francia haza csak egy!

S hogy ezt a munkát végig olvastam, elszomorodtam. Az itthoni viszonyok jutottak eszembe.

Ime egy nagy, hatalmas, egységes, osztatlan nemzet szükségnek találja fiait a haza szeretetére, a haza egységének megértésére oktatni. És nálunk? Nálunk, a hol annyi féle a vallás, a nyelv, a szokás, a hagyomány, az elõítélet, megteszik-é ebben az irányban, a mit kell? Tanítják-é nálunk testvérekül szeretni egymást, a felekezeteiket, az osztályokat, a nemzetiségeket?

Nem.

Innen, erről a helyről mondom, hogy e részben vétkes mulasztást követnek el minálunk; mert egymás gyűlöletére uszítják nálunk, már a gyermekeket: «Üsd a zsidót!» hányszor hallottam ezt meglett ember szájából. Mert nálunk csúfolódásra szoktatják a gyermekeket; azt mondják előtte: «A tót nem ember.» Mert mi-

nálunk más faj lenezésére, nemzeti gögre kapatják a gyermekeket: «Buta oláhot», «bakszászt» emlegetnek előtte. S mert nálunk az ilyen beszéd járja: «Boltos az csak; rongyos mesterember!»

Nem! Még egyszer mondom: nincs nálunk elég becsülete a polgári erénynek, a munkának. Nálunk nem is nagy ember, ha nem politikus. Nálunk egy jó szájas kortes vezért többre vesznek a legderekből iparosnál, még ha az az iparos feltaláló lángész is a maga szakjában. Nálunk a munkás embert lenézik. Nálunk az megszégyenítés, fenyegetés számba megy, ha úri ember azt mondja a fiának: «Mesterségre adlak!» Ebből ered az, hogy a magyar munkás osztály hátrább áll más nép munkásainál; mert a ki benne magyar, az műveletlen, a ki pedig művelt, az meg idegen. Ezért annyi nálunk a tisztességtelen elem a keze munkája után élő osztályban.

Nálunk a munka megértésére, nálunk a munka szeretetére százszor inkább szükséges volna az iskolás nemzedéket serkenteni, mint Franciaországban; hogy a kik utánuk jönnek, jobbak legyenek nálunknál!

Ezért támadt bennem az az óhajlás, vajha Bruno könyve mintájára egy «Tour de la Hongrie» létre jönné.

Másik szempont a néprajz. A szeretetet a haza többi gyermekei iránt korán a gyermeki lélekbe, kell csepegtetni. Hogy érezze, hogy tudja azt a magyar gyermek, hogy ebben a hazában a legkülönb faj a magyar; de tanulja meg szeretni a többit is; tanuljon kiméletes, méltányos, előítélet nélkül való lenni a többiek iránt. Akkor fogja büszkén vallani magát magyarnak a szász, az oláh. Szeretet szüli a szeretetet.

Harmadik szempont a haza földjének ismerete.

Ismerni a haza földjét — hol volna erre nagyobb szükség, mint itt, a hol a külföldet járó gazdag, művelt magyar naiv megjelöléssel vesz tudomást a haza földjének, egy-egy ujon felfedezett természeti csodájáról? Főkép az úri családok leányaira áll ez, kik idegen szellemben neveltetvén, hazájuk földjét nem ismerik és — kimondani is szégyen: sokszor teljesen tudatlanok mindabban, a mi nemzetük és hazájuk viszonyait illeti.

Negyedik szempont a történelmi érzék fejlesztése. Történelmi érzékünk van, csak hogy hamis nyomon jár: csak a harezi dicsőséget keresi. Azt kell egészségesebb irányba terelni: meg kell értetni a városok, vidékek s az intézmények fejlődését és a fejlődés tényezőit.

Végre egy általános szempont: a közhasznú ismeretek, mint közegészségügyi intézmények, szövetkezés, egyesülés, biztosítás, stb.; melyek a mai társadalom nagyszerű alkotásaiban érvényesülnek.

S legvégül az erkölcsi érzet és a jellem fejlesztése, mint betetőzése az egésznek.

Ily szempontok szerint szeretném én, ha Bruno könyve nyomán egy Tour de la Hongrie létre jönne. Egy ily mű fontosságát ne kicsinyelje senki! A benne letett eszmék a gyermekek révén meglelik útjokat a családi körbe; elolvassák azt a nagyok is, és tessék elhinni egy ilyen irányú olvasmány nem megy át nyomtalanul senki lelkén. Maga se tudja az ember, de egyszer csak egy későbbi tetteben annak a sugallata szerint jár el. A forgékony gyermeki lélekre való hatásáról nem is szólva.

Csak hogy annak a magyar Brunonak szerencsés kézzel kell megírva lennie; a nagyképű, száraz, doctrinair kezelés a hatást teljesen megronthatja.

Azért vélném legcélszerűbbnek, ha e társaság, melynek e dolog legigazibb hatáskörébe vág, pályázat vagy megbízás útján intézné el.

Én magam próbáltam nagyjából tervet készíteni, melyet szívesen bocsátok a Társaság rendelkezésére. Hogy kiadó fog találni annak idején, abban nem kételkedem.

A tervezet.

Czímnek ezt tartanám helyesnek:

Magyarország. Két kis fiú utazása.

Vagy pedig:

Két kis fiú útja Magyarországon.

Az én két kis fíúm csiki székely fiúcska volna; apjuk Oláhországban halt meg, s meghagyta nekik, hogy haza jöjjenek*. Átjönnek Brassónál; felkeresik a szülő falujokat, a hol édes anyjuk testvérbátyját nem találják; utánna mennek Kassára; ott hallják meg, hogy előbb Szegedre került, onnan kiment Amerikába. A Vág mentén, Pozsony felé mennek elibe Fiuméig, onnan Budapestre jönnek bátyjuk pénzügeit rendezni s végre az alföldön telepednek meg.

* Vagy Istensegítségéből jött csángó fiúcskák lennének és szekerem kereskedve járnák be Erdélyt s azután az ország többi részét; hajón a Duna mentét, vasúton a többit.

Főbb vonásaiban ez volna a történet. Jellemfejlesztés szempontjából helyesebb volna a szabadságharcz utáni időbe helyezni; de akkor le kellene mondani a legutóbbi évtizedek hatalmas kulturális alkotásainak megismertetéséről.

Egyebekben a kezelés haladhatna a francia mű nyomán. A szorosabb értelemben vett családias erényeket, a házi ipart, a helyes gazdálkodási elveket, a szövetkezést Erdélyben, a székelyek közt, ez utóbbit a szász földön kellene bemutatni; az építkezést s a gyáripart a Szepességen; a sóbányászatot, sajtkészítést Máramarosban s Liptóban; a szőlőművelést a Hegyalján; a kertművelést a Dunántúl; a mezei munkát az Alföldön; a kereskedelmet a Duna mentén, a brassói vásáron s a fiemei kikötőben; a művészetet, tudományt, törvény-alkotást emberbaráti intézeteket Budapestén. S i. t. A történeti alakok közé felveendő volna, Teschedik, gr. Brunszwik Teréz, Irinyi stb. tehát az ipar és az emberbaráti intézetek megteremtői. A nemzet nagyjai lehetőleg mind; legfőképp Széchenyi és Deák. A szabadságharczot egy öreg honvéd vagy más szemtanu mesélhetné el. Egy szóval, úgy akarnám, hogy a gyermeki lélek világos képet tudjon alkotni magának nemzetéről s mindarról az erényről, lelki nagyságról, a mi nemzetét eddig fenn-tartotta, dicsővé tette. A mi pedig hiány van a nemzet munkásságában, arra az Amerikát látott bátya mutathat rá, úti emlék alakjában.

A képek közé felveendőnek tartanám nem csak a városok, faluk, várak, természeti nevezetességek képeit, hanem a helyszínén levett ábráit az egész vidékek ipari munkásságának: pl. gyékényszövő asszonyt Czigándról, fát faragó székelyt Csikból, mesterkélő asszonyt Csallóközből, stb. Továbbá gyárak, muzeumok, intézetek stb. belsejét. Azután összehasonlító képet egészséges és egészségtelen lakásról, czélszerű és czélszerűtlen istállóról, stb. tökéletlen és tökéletes iparczikkról. Szóval úgy szeretném, hogy ez a könyv eszmélkedésre ébreszsze a magyar gyermeket minden fölött, a mit lát; szeretném, ha ítélőtehetsége fejlesztéséhez hozzá járulna, hogy annak idején ne csak lelkesedve, hanem okosan is tudja szeretni a hazát.

GEŐCZE SAROLTA.